

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2019/12/magasi-andras-hallgatni-arany-a-harom-t-alkalmazasanak-tanitasa-10-03-09/>

Magasi András

Hallgatni arany? A "három T" alkalmazásának tanítása¹

A gimnáziumi kerettanterv korszakra vonatkozó követelményei között szerepel a „három T” fogalma. Ugyanakkor a középszintű érettségi követelményei között elvárás a rendszer jellemzőinek ismerete a Kádár-korszakban, és a korszak életmódjának és a mindennapjainak ismerete is. A téma tanításához jónak tartom a könnyűzenei példákön keresztül történő megközelítést, hiszen tanítványaink mindegyike hallgat zenét, vannak kedvenceik. Számukra természetes, hogy bármely ország bármely előadójának bármilyen szövegű zenéjéhez hozzá tudnak jutni. Így annak megtapasztalása, hogy ez nem mindig volt így, kellőképpen kizökkenti őket mindennapjaikból, ennek segítségével könnyű felkelteni az érdeklődésüket. Számomra mindig kellemes meglepetés, amikor az óra során kiderül, hogy a dalok egy része diákjaim számára is ismerős. Általában azt mondják el, hogy ezeket a dalokat otthon, szüleik zenehallgatásának „melléktermékeként” ismerték meg. Volt, aki úgy fogalmazott, hogy ezeken nőtt fel.

1. kép: Saját gitár (Saját felvétel és gitár)

A szükséges eszközök

Az óra megtartásához két eszköz nélkülözhetetlen.

Az egyik egy projektor, mivel a dalszövegeket nem lehet minden esetben tökéletesen érteni, így a legfontosabb részek kivetítése mindenképpen indokolt. Másrésről a téma

Magasi András: Hallgatni arany? A "három T" alkalmazásának tanítása

néhány eleme képi megjelenítést is indokol, így ez is szükségessé teszi az eszköz használatát.

A másik szükséges eszköz egy CD-lejátszó. Annak a néhány történelem szakos tanárnak, aki hozzám hasonlóan munkája során időhiánnyal küzd, mindenképpen javaslom a felhasznált zenék vágását, pusztán a felhasználni kívánt részek meghagyásával. (Hasznos lehet, ha a végén elhalkulnak.)

A téma kifejtése

1962. A „jazzcsata” vége

Magyarországon a dzsessz elfogadtatásáért hosszú harcot vívtak a korszak zenészei. 1956 után – miközben nyugaton már a rock and roll hódít – nálunk az imperialista zene bélyege miatt dzsesszt is csak elvétve lehet játszani, hallani. Fontosnak és a korszakra jellemzőnek tartom, hogy ennek megoldása – sok más dologhoz hasonlóan – szovjet minta alapján történt.

1961-ben jelent meg az Élet és irodalomban Leonyid Utyeszov cikke, amelyben kijelenti, hogy „...meggondolatlan dolog a jazzt az imperializmussal, a szaxofont a gyarmati elnyomással azonosítani. A mai jazz gyökerei nem a bankok páncélszekrényébe, hanem a néger népi művészetbe nyúlnak vissza.”² A dzsessznek a tőkés helyett az elnyomott néger rabszolgákhoz kötése megteremtette a legalitás alapjait.

A KISZ új feladata

Ezek után 1962 májusában *A korszerű tánczene és a jazz problémái Magyarországon* címmel az MSZMP kultúrpolitikáját irányító egy összefoglaló jelentésében szakemberek a tánczene és a jazz helyzetét elemezték. Megfogalmazták, hogy „a szükségleteket ki kell elégíteni”. A dzsesszt – eltérően a korábbiaktól – már nem dekadens, kozmopolita, kapitalista jelenségnek tekintették. (Hiszen már a szovjet elvtársak is megmondták.) Javaslatokat fogalmaztak meg a megoldásra. Ezt alapvetően a Kommunista Ifjúsági Szövetségre kívánták bízni, ifjúsági problémaként tekintettek rá.

A könnyűzene legalizálása

Ezek után megnyílhattak olyan szórakozóhelyek, ahol dzsesszt játszottak. Ennek legjelentősebb helyszíne volt az 1961. augusztus 20-án megnyílt Budai Ifjúsági Park (Ifipark). A másik fontos helyszín 1962. október 25-től a Dália presszó volt. Az Ifiparkban lépett fel rendszeresen a Benkó Dixieland Band és a Bergendy együttes is. Bár ekkor a Bergendy még dzsesszt játszott, de a beat korszak nagyon sok zenészének adott jó alapokat, zenei iskolát, ami Benkóékra fokozottan igaz.

A dzsessz engedélyezése és a Kádár-rendszer konszolidációja gyakorlatilag egyszerre következett be. De mindez akkora késéssel történt, hogy mire ez Magyarországon bekövetkezett, Angliában 1962. október 5-ödikén egy új együttes új lemeze már új stílust teremtett. Megszólalt a Beatles és a Love Me Do.

Legalizálás ≠ teljes szabadság

Az Aczél György nevéhez köthető kultúrpolitikát, a 3T rendszerét minden középiskolában tanulják a diákok. Annak működésére a könnyűzene történetéből az óra során tudunk példákat mutatni.

Magasi András: Hallgatni arany? A "három T" alkalmazásának tanítása

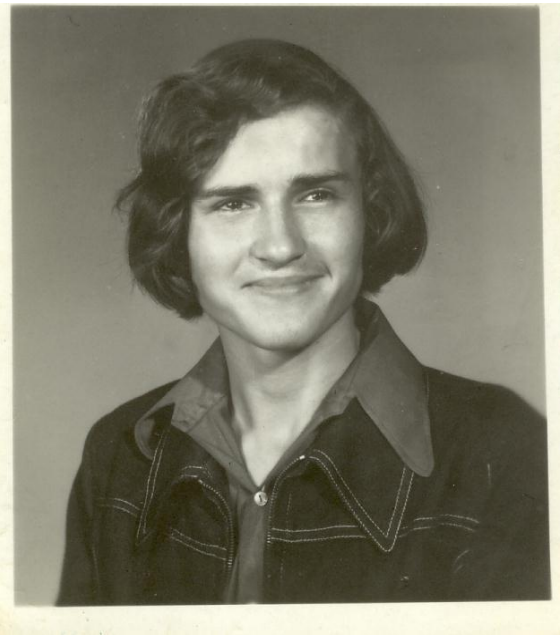
Az MSZMP kultúrpolitikusainak döntését követően a tiltottból túrt lett. A dzsessz mellett itt-ott felcsendültek rock és beat dalok is. A túrt kategóriából azonban könnyű volt egy-egy dalnak vagy előadónak a tiltottba visszacsúszni.

Generációs problémák

A fiatalok generációs problémaként élték meg zenéjük hátrányos megkülönböztetését. Ezt az 1967-ben készült Ezek a fiatalok című film egyik dalában meg is fogalmazzák:

„Bűnünk az, hogy korosztályunk
Másként él, mint jó apáink,
Nem hasonlít mit se' rájuk,
Náluk néha többre vágyik. (...)
Vétek az, hogy hajunk hosszú,
Kedvenc táncunk nem a tangó,
Tánczenénk, ha gyors, ha lassú,
Számukra csak fület sértő zaj.”

(Sztevanovity Zorán – Sztevanovity Dusán: *Mostanában*)

2. kép: A cikk szerzője az 1970-es évek közepén

A hosszú haj rengeteg konfliktus forrása volt, ennek is köszönhető, hogy a korszak legismertebb együtteseinek közül kettő is írt dalt a témáról (Illés: Az ész a fontos, nem a haj; Omega: Azt mondta az anyukám).

A tiltottá válás néhány oka

Ezt követően néhány dal, szerző és előadó példáján ismerkednek meg tanítványaim a betiltás néhány okával.

Magasi András: Hallgatni arany? A "három T" alkalmazásának tanítása

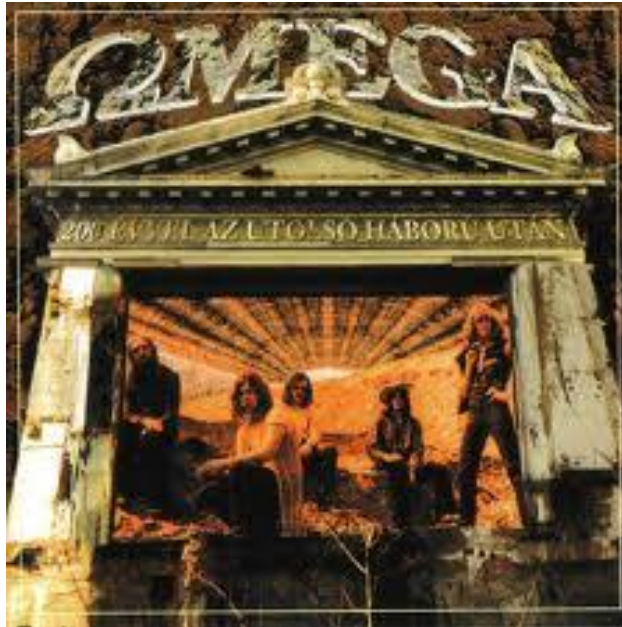
Tiltottá vált – vétkesen

Az énekesnő, Harangozó Teri néhány dala úgy vált a rádióállomások (kettő, majd három volt összesen a nagyvárosok egy-egy helyi adóján kívül) számára lejátszhatatlanná, hogy semmilyen politikai tartalma nem volt, sőt az előadó énekesnő sem politizált. (A Kádár-rendszer hallgatólagos alkujának megfelelően.)

Bármelyik dalba belehallgathatunk a Minden nap, mikor eljön az este vagy a Minden ember boldog akar lenni című korabeli slágerekből, kitalálhatatlan a tiltás oka. Ezt a dilemmát csak a pedagógus tudja feloldani. Mindkét dal zeneszerzője Dobos Attila, aki 1970-ben disszidált, dalait ezután betiltották. Mivel Harangozó Teri sikeres dalai egy jelentős részének Dobos Attila volt a zeneszerzője, az énekesnő karrierje gyakorlatilag véget ért.

A személyes érzékenység áldozatai

Az Omega együttes a hetvenes évek elején átalakult, és az új főállásban 1972-ben elkészítette Kétszáz évvel az utolsó háború után című lemezét. A lemezt felvették, elkészül a borító is, mégsem jelenhetett meg.

3. kép: A betiltott Omega lemez borítója

A betiltás okának többen a címadó dalt feltételezték annak háborúellenes és a központi irányítást, tervgazdálkodást karikírozó szövege miatt.

„Egy napon komoly tudós fejek
Rájöttek, tovább ez nem mehet
Az élet még nem elég szervezett
Kijött hát egy új rendelet

Anyáknak hozták a levelet
Benne áll, ezentúl szüljenek
Havonként egy fiúgyermeket
Még jobb, hogyha ikreket.”

(Debreczeni/Mihály/Molnár/Kóbor - Sülyi Péter)

Magasi András: Hallgatni arany? A "három T" alkalmazásának tanítása

Ez a feltételezés azonban valószínűleg téves, hiszen ez a szerzemény kislemezen még 1971-ben megjelenhetett, bár az igényekhez képest –, amit, mint tudjuk, a párt szerint is ki kell elégíteni – nagyon alacsony példányszámban.

A teljes hanganyag 1998-ban megjelent kazettán, és annak belső borítóján a Szexapó című szám szövegét tekintik ludasnak, amit a hanglemezgyártó vállalat könnyűzenei igazgatója önmagára értett.³

„Szex apó szavakat koptató,
De vicces ember.
Rengeteg szerelmet elfecseg,
De hinni nem kell. (...)
Úgy mesél, hogy mindent újra él,
A szeme csillog.”

(Debreczeni/Mihály/Molnár/Kóbor – Sülyi Péter)

Azt tapasztaltam, hogy a mai fiatalok számára is ismerős a hódításaival kérkedő, azokat lelkesen újraélő figura...

A rossz fiúk és a személyes érzékenység

A személyes érzékenységgel a korszak legismertebb zenekarának, az Illés-együttesnek is meggyült a baja. Egy élő televíziós adásban történt vitát követően a magyar televíziózás egyik legmeghatározóbb, és nem csak sportközvetítőként ismert alakja vette magára a „Ne gondold!” című Illés-dalt 1967-ben.)

„Ne gondold, ó ne, hogy tied a világ,
Nem fog mindig a szerencse könyörögni hozzád
És ha még most tied a szó,
Ne hidd, hogy így marad örökre,
Ajánlom, tűnjél el a színről sietve.

Ne hidd azt, ó, ne, hogy letagadhatod,
Mások dolgoznak helyetted, míg szerepedet játszod.
Egész más most ez a világ,
Jobb lesz, ha végre már megérted,
Az idő lassan, lassan eljár feletted.

(Szörényi Levente-Bródy János)

Ezt Bródy János egy interjújában tagadta, azt mondta, hogy eszébe sem jutott az illető. A dal a Nehéz az út című 1967-es albumon megjelent, de az akkori médiákban hallani csak ritkán lehetett.

A tiltás egy sajátos esete volt, amikor az Illés együttest egy évre kitiltották Budapestről. Koncertezhettek, de csak vidéken. Ennek okai között szerepel, hogy egy 1967-es pécsi koncertjük után az egyik segítőtjük „kukarugdosása” miatt összetűzésbe került egy helyi önkéntes rendőrrel. A másik ügyük pedig a BBC-nek adott 1970-es interjú volt, amiben szóvá tették a szabadság hiányát az itthoni zenei életben.

Magasi András: Hallgatni arany? A "három T" alkalmazásának tanítása

Petőfit is betiltották (1973)

1973-ban Petőfi Sándor születésének századik évfordulójára a KISZ Központi Bizottsága által kiírt pályázatra Szörényi Levente az Európa csendes, újra csendes című Petőfi-költeményt zenésítette meg. A vers szövege alapján a tanulók előzetes tudásuk alapján könnyen fel szokták ismerni, hogy ez a dal öt évvel a prágai tavasz leverése után miért nem nyerte el a hatalom tetszését.

A Tolcsvay László által készített Nemzeti dal esetében a hallgatása során az „A magyarok istenére esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk” szövegrész is meg szokta hozni a felismerést.

4. kép: A Nemzeti dal a Koncert-lemez borítójának részletén és az első lemezoldali körcímkén⁴

A Nemzeti dallal kapcsolatban érdekesség, hogy amikor az 1981-ben megtartott nagyszabású Koncz Zsuzsa – Illés – Fonográf – Tolcsvayék és a Trió koncertről készül dupla lemez borítóján a dal szövegírójaként Bródy János szerepel. (Belül, a bakelit körcímkéjén már helyes a szerző megnevezése.) Ez nyilván annak a még a nyolcvanas évek elején meglévő tapasztalatnak köszönhető, hogy minden bizonnyal Bródy János volt a legtöbb betiltott dal szövegírója. (Az igazsághoz az is hozzátartozik, hogy sok kiváló együttes nem juthatott el odáig, hogy egyáltalán felvegyék dalaikat, és utána esetleg betiltsák.)

Jelbeszéd (1973)

1973-ban egy sajátos lemezbetiltás történt. Elkészült, és a boltokba került Koncz Zsuzsa Jelbeszéd című nagylemeze, amit a megjelenést követően tiltottak be.

„Ki mondta, hogy terjed a köd
a csillagok fénye mögött?”

(Szörényi Levente-Bródy János: *Ki mondta?*)

Magasi András: Hallgatni arany? A "három T" alkalmazásának tanítása

„Engem már más nem ért,
csak az ki jól megfigyel,
így aztán hallgatok
és ezzel többet mondok el.”

(Szörényi Levente-Bródy János: *Jelbeszéd*)

A diákok számára mindig érdekes felfedezni az egyes szövegrészekben keresni az esetleges elhallgatás okát. Ők általában abból indulnak ki, hogy a „tiltott” kategóriába kerülésnek logikus oka van. Az óra során felismerik, hogy ez nem mindig így történt. A tiltás oka az arisztotelészi logika alapján nem minden esetben értelmezhető...

Miért tiltották be 1973-ban a későbbi „nemzedéki himnusz”-t? Ha én rózsza volnék...

A dalt a mai középiskolás diákok is ismerik. Melyik szövegrész lehetett a betiltás oka?

Ők általában a „Ha én utca volnék” kezdetű strófára gondolnak. A „*hogyha egyszer rajtam lánckerék taposna*” sorban általában az öt évvel korábbi, csehszlovákiai bevonulás áthallását vélik felfedezni. A szerző több szövegrészre is gondolt, de a valódi nem volt köztük:

„Ha én zászló volnék, sohasem lobognék,
Mindenféle szélnek haragosa volnék.
Akkor lennék boldog, ha kifeszítenének,
S nem lennék játéka mindenféle szélnek.”

(Bródy János)

Ahhoz, hogy a mai fiatalok megértsék ennek a versszaknak a problémás voltát, szükség van egy más műfajú dal meghallgatására is. Ez pedig a „Sej, a mi lobogónkat fényes szellők fújják” kezdetű mozgalmi dal. Ez alapján tisztázható a „fényes szelek” nemzedéke fogalom. (Ha ezt nem tettük meg a Rákosi-korszak tanítása során.)

Támadás a könnyűzene ellen

A rockot a prágai tavasz és az új gazdasági mechanizmus leállítása körüli megtorpanás időszakában az 6/1971 MM számú rendelet, „*társadalmilag, művésziileg értéktelennek*” bélyegezte. Képviselőit giccsadóval, kulturális járulékkal és számos egyéb gazdasági szankcióval sújtották.⁵

De a rock és a beat irányzatai ma is élnek, diákjaink is szeretik, és lelkesen vesznek részt a szüleik, nagyszüleik által átélt korszak megismerésében, és egy rendszer nem mindig következetes működési logikájának jobb megértésében.

További lehetőségek

Természetesen a téma még hosszasan folytatható. Izgalmas lehet többek között az is, hogy miért nem kedvelte a rendszer a Kex együttes által megénekelte családi idillt, ahogy az is, hogy ma teljesen „ártalmatlannak tűnő” előadók miért nem jutottak lemezkiadási lehetőséghez, de ezek a kérdések a középiskolai tanítás keretei között a legfeljebb emelt szinten juthatnak lehetőséghez.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- UTYESZOV, Leonyid (1961): *Élet és Irodalom*, 5. évf. ápr. 12. 14. sz. 12. Idézi: JÁVORSZKY Béla Szilárd – SEBŐK János (2006): *A magyarrock története 1. A beat-kezdetektől a kemény rockig*. Népszabadság Könyvek, Budapest.
- 200 évvel az utolsó háború után, C&PMega, 1998, belső borítójának szövege.
- Koncert, Pepita, 1981.

ABSTRACT

Magasi, András

Silence is golden? Teaching the use of the “three Ts”

Among the requirements related to the era in the secondary school curriculum is the expression the “three Ts”. (A descriptor of cultural policy in Socialist-era Hungary that stands for “Tiltott, Tűrt, Támogatott”: “Prohibited, Tolerated, Supported” in English-ed.) At the same time, knowledge of the characteristics of the Kádár era, the way of life and day-to-day to existence during the era, are among the requirements for the mid-level matriculation exam. I find it good to approach the topic through examples of popular music, as all of our students listen to music and have their own favorites.

They take it for granted that they can access the music of any performer from any country with any lyrics. Learning that this was not always so is enough to draw them out of their everyday lives and makes it easy to drum up interest in the topic. For me, it’s always a pleasant surprise when it turns out in the course of the lesson that some of the songs are familiar to my students. Usually, they say they heard them at home “playing in the background” as their parents listened. Some have even said they grew up on this music.

JEGYZETEK

- ¹ A Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata Mentés másként. Történelemtanítás a Kárpát-medencében című, 2018. december 1-jén az ELTE BTK-n tartott konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.
- ² UTYESZOV, Leonyid (1961): Szükség van jó dzsesszre. Egy érdekes szovjet vélemény. *Élet és Irodalom*, 5. évf. ápr. 12. 14. sz. 12. Idézi: JÁVORSZKY Béla Szilárd – SEBŐK János (2006): *A magyarrock története 1. A beat-kezdetektől a kemény rockig*. Népszabadság Könyvek, 35.
- ³ 200 évvel az utolsó háború után, C&PMega, 1998, belső borítójának szövege
- ⁴ Koncert, Pepita, 1981.
- ⁵ JÁVORSZKY Béla Szilárd – SEBŐK János (2006) 164-166.